

Sint-Maartenskerk Kortrijk
orgelmuziek van J.S. Bach
25 oktober 2015 - 16:30 u.

Uitvoerder: Dirk Blockeel, orgeltitularis Sint-Maarten

Orgelbouwer: Pierre Schyven 1888, Loncke 1954

Initiatief & organisatie: vzw Orgelkring Kortrijk

1. Fuga in Es, BWV 552 – Johann Sebastian Bach (1685-1750)

In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest. Een dergelijk begin is niet misplaatst, want deze grootse fuga (vandaag zonder het voorafgaande preludium) met zijn drie thema's en evenveel secties heeft alles met de Drie-eenheid te maken. Van een echte tripelfuga kunnen we niet spreken, omdat de drie thema's nooit tegelijkertijd optreden. Het vijfstemmig uitgewerkte eerste thema is heel gewichtig en breed. Een maatverandering (van 4/2 naar 6/4) leidt het tweede thema vol rankende achtste noten in. Na de expositie duikt het eerste thema op. Het laatste gigue-achtige thema houdt zich in een 12/8-maat op. Tegen het einde laat het eerste thema in de pedaalpartij en even later (stretto) in de bovenstem van zich horen. Arnold Werner-Jensen eindigt zijn beschouwing als volgt: "Die Deutung liegt auf der Hand: Nacheinander erklingen symbolisch Gott Vater, Gott Sohn und Heiliger Geist – jeder für sich, alle zur Wesenseinheit vereint.

2. Koraalbewerking over *Wachet auf, ruft uns die Stimme*, BWV 645 – J.S. Bach

We hebben hier te maken met de eerste transcriptie (zie cantate 140) uit de Schüblerversameling. Werner-Jensen spreekt van zacht doortastende bruiloftsmuziek. Inhoudelijk verwijst het koraal duidelijk naar de parabel van de wachtende meisjes en het gegeven van de Bruidegom (animus, de levengevende God) die zich graag met de ziel van de mens (anima) wil verenigen. De bewerking is consequent driestemmig uitgewerkt: een melodisch beweeglijke bovenstem en een continuo-achtige onderstem (pedaal) worden vers per vers verrijkt met het feestelijke koraal met in het begin die pronte stijgende Es-drieklank.

3. Preludium en fuga in a, BWV 543 – J.S. Bach

Bachgeleerden vermoeden dat dit tweeluik uit Bachs Weimartijd (1708-1717) zou kunnen stammen. Het preludium kan als een verdere ontwikkeling van een driestemmige klavierfuga worden gezien. Het begint met een eenstemmige, latent natuurlijk meerstemmige, dalende wending waarin chromatiek een belangrijke rol speelt. Na negen maten klinkt de grondtoon vanuit de pedaalpartij. Even later soleert ook deze bas met een verkorte versie van het beginthema. Daarna start het rijke gelede tweede deel. Het speelse fugathema heeft een markant begin (ritme:) gevolgd door een dalende sequens. De inzetten volgorde in de expositie gaat van hoog naar laag en zouden we koortermen kunnen benaderen (sopraan, alt, tenor en bas). Met een heel grote vrijheid laat Bach het thema daarna nog een aantal keren horen. Gedurende 44 maten zwijgt de pedaalbas om met een schijnstretto weer het gesprek te vervoegen. We stevenen op een climax toe met akkoordblokken en een pedaalsolo die aan het preludium doet denken.

4. Koraalbewerking over 'Herr Gott, nun schleuß den Himmel auf', BWV 617 – J.S. Bach

Deze vierstemmige bewerking pakt uit met drie klankvlakten. Op een apart klavier krijgt de koraalmelodie (sopraan) gezelschap van een meelopende altstem. De beweeglijke tenor (linkerhand) staat daar scherp mee in contrast. Twee elementen keren hier constant terug: een als sequens dalend element (omspeling van de drieklank) en een stijgend toonladder-element van telkens zes noten. De baspartij met zijn triolen en breeknoten voegt wat onrust aan het geheel toe. Werner-Jensen heeft het in dit verband over "ein vielfältig gebrochenes Bild der Seelenlage angesichts des Todes".

5. Preludium en fuga in G, BWV 541– J.S. Bach

Vermoedelijk ontstond dit imposante werk voor 1724-1725. In een afschrift treffen we tussen preludium en fuga nog een derde deel aan wat doet vermoeden dat de meester ooit een driedelige vorm heeft overwogen. Na elf maten vrij preluderen begint het eigenlijke werk vol energie waarbij het pedaal flink betrokken wordt en de vierstemmigheid naar zesstemmigheid uitgebreid wordt. Het fugathema wordt gekenmerkt door herhaalde noten en een imposante motorische spankracht. De stijgende kwartsprong van zijn begin wordt uitgebreid tot een sextsprong waarna de spanning weer afneemt.

6. Koraalbewerking over 'Nun danket alle Gott', BWV 657 – J.S. Bach

Deze bewerking maakt deel uit van de 18 zogenaamde Leipzickoralen en is met verbazingwekkend contraopuntische meesterschap geschapen. De acht verzen van het koraal worden heel neutraal als cantus firmus in de bovenstem gespeeld, maar worden prachtig voorbereid door de drie onderstemmen (fugato). Er zijn geen vroege varianten van deze bewerkingen bekend, zodat we mogen aanneemen dat dit vreugdevolle stuk in Leipzig zal zijn ontstaan.

7. Toccata en fuga in d, BWV 565 – J.S. Bach

Dit immens populaire tweeluik zou ontstaan kunnen zijn tussen 1702 en 1708, hoewel daar ook andere theorieën over bestaan. Onstuimige en bij momenten overweldigende jeugdigheid is in deze Sturm und Drangmaten aan de orde. De hele catalogoog van het speels virtuoze orgelspel passeert de revue: unisonospel met verwachtingsvolle pauzes, razende triolenpassages, stijgende en dalende loopjes, smartelijk opgebouwde gebroken verminderde septiemakkoorden en geciteerde passages.

Het fugathema doet aan vioolspel met de open la-snaar denken en ontleent zijn kernnoten in het begin aan de aanhef van de toccata. Het thematische werk wordt afgewisseld met een tussenspel vol echo-effecten. Akkoorden met volle grepen beëindigen het fugatische spel abrupt waarna hele stortbeken en kreten toccatagewijs naar de plagale cadens toe leiden.

Zu einer Toccata von Bach

Urschweigen starrt... Es waltet Finsternis...
Da bricht ein Strahl aus zackigem Wolkenriß,
Greift Weltentiefen aus dem blinden Nichtsein,
Baut Räume auf, durchwühlt mit Licht die Nacht,
Läßt Grat und Gipfel ahnen, Hang und Schacht,
Läßt Lüfte locker blau, läßt Erde dicht sein.

Es spaltet schöpferisch zu Tat und Krieg
Der Strahl entzwei das keimend Trächtige:
Aufglänzt entzündet die erschrockne Welt:
Es wandelt sich, wohin die Lichtsaat fällt,
Es ordnet sich und tönt die Prächtige
Dem Leben Lob, dem Schöpfer Lichte Sieg

Und weiter schwingt sich, gottwärts rückbezogen,
Und drängt durch aller Kreatur Getriebe
Dem Vater Geiste zu der große Drang.
Er wird zu Lust und Not, zu Sprache, Bild, Gesang,
Wölbt Welt um Welt zu Domes Siegesbogen,
Ist Trieb, ist Geist, ist Kampf und Glück, ist Liebe.

Herman Hesse, uit Glasperlenspiel, 1935

vzw Orgelkring Kortrijk

www.orgelkringkortrijk.com

